

PAWEŁ KALETA

WYMAGANIA PRAWNE DOTYCZĄCE
POBOŻNYCH ROZPORZĄDZEŃ WOLI
WEDŁUG KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

Pobożne rozporządzenia woli wynikają z wiary człowieka i mają na celu wyproszenie darczyńcom łaski lub błogosławieństwa¹. Mają zatem cel pobożny, religijny. Przyjęte zgodnie z prawem pobożne rozporządzenia woli zazwyczaj realizowane są przez: 1) ustanowienie konkretnego dzieła pobożnego wynikającego z aktu fundatora; 2) przekazanie dóbr do już istniejącej osoby prawnej, jako majątek wydzielony (pobożna fundacja nieautonomiczna); lub 3) erygowanie odrębnej instytucji prawnej, która ma osobowość prawną (pobożna fundacja autonomiczna).

Tytuł IV księgi V Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.² stanowi odrębne przepisy mające na celu prawne regulacje pobożnymi rozporządzeniami woli oraz pobożnymi fundacjami. Biorąc pod uwagę systematykę przepisów prawnych księgi V KPK/83, wspomniany tytuł IV *De Piis Voluntatibus in Genere et De Piis Fundationibus* treścią swą stanowi dodatek do księgi V³. Wynika to z faktu, że dobra przeznaczone na dzieła pobożne również stanowią dobra kościelne (łac. *bona ecclesiastica*) i podlegają przepisom księgi V oraz własnym statutom (kan. 1257 § 1). Normy prawne zawarte w tytule IV księgi V KPK/83 mają stanowić ochronę

Ks. dr PAWEŁ KALETA – adiunkt Katedry Norm Ogólnych i Kościelnego Prawa Majątkowego, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: kaleta@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0001-6159-0997>

¹ Por. G. VROMANT, *De bonis Ecclesiae temporalibus*, wyd. 3, Brussels: Éditions de Scheut 1953, s. 137.

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), part II, s. 1-317; *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Pallottinum 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

³ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Acta commissionis*, „Communicationes” 5 (1973), nr 1, s. 101.

prawną pobożnych rozporządzeń przed akcydentalnymi działaniami zarządcy oraz skuteczne narzędzie w wypełnianiu pobożnych rozporządzeń „z najwyższą starannością” (zob. kan. 1300).

Przedmiotem artykułu będzie analiza przepisów prawnych dotyczących pobożnych rozporządzeń woli zawartych w KPK/83. Artykuł ten nie dotyczy pobożnych fundacji. Ustawodawca w KPK/83 *explicite* rozróżnia pobożne rozporządzenia woli (kan. 1299-1302) od pobożnych fundacji (kan. 1303-1307). Warto jednak podkreślić, że instytucja pobożnej fundacji należy do jednej z form skutecznej implementacji pobożnych rozporządzeń woli, która rządzi się odrębnymi przepisami prawa⁴.

Problem badawczy, który należy sformułować brzmi następująco: jakie są wymagania prawne w celu zgodnego z prawem przyjęcia (łac. *legitime acceptate*) pobożnych rozporządzeń woli? W odpowiedzi na przedstawiony problem na pierwszym miejscu należy wyjaśnić pojęcie „pobożnych rozporządzeń woli”, by następnie wskazać na wymagania prawne dotyczące zgodnego z prawem przyjęcia pobożnych rozporządzeń. W dalszej części zostaną przedstawione sposoby realizacji pobożnych rozporządzeń woli.

1. POJĘCIE „POBOŻNE ROZPORZĄDZENIE WOLI”

Pojęcie „pobożne rozporządzenie woli” pochodzi od łacińskiego przymiotnika *pius*, *a*, *um*, który oznacza „pobożny”, „bogobojny”⁵, oraz od rzeczownika *voluntas*, *atis*, który oznacza „wolę” „oświadczenie woli”⁶. Warto jednak zauważyć, że łacińskie sformułowanie *pia voluntas* w polskim przekładzie KPK/83, zatwierdzonym przez Konferencję Episkopatu Polski (9.04.1983)⁷, zostało przetłumaczone jako „pobożne zapisy”⁸, co jednak nie oddaje właściwego znaczenia łacińskiemu sformułowaniu. To samo sformułowanie zastosowane w rozdziale IV tytułu XXIII

⁴ Zob. P.V. PINTO, *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Citta del Vaticano: LEV 2001, s. 747.

⁵ J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków: Universitas 1997, s. 752.

⁶ F. FALCHI, *Le pie volontà*, [w:] AA.VV., *I beni temporali della Chiesa*, Città del Vaticano: LEV 1999, s. 167.

⁷ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dekret num. 1601/83/P*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego*, s. 4.

⁸ To samo tłumaczenie zostało zawarte [w:] *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków: Wolters Kluwer Polska 2011, s. 971.

Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich⁹ również zostało przetłumaczone jako pobożne zapisy w ogólności i pobożne fundacje. Znamienne jest jednak to, że zarówno F. Bączkiewicz¹⁰, jak i T. Pawluk¹¹ w autorskich komentarzach prawa kanonicznego łacińskie określenie *pia voluntas* tłumaczą jako „pobożne rozporządzenia woli”. Z kolei W. Wójcik, sformułowanie *pia voluntas* tłumaczy dosłownie, jako „pobożna wola”¹². Mimo że wspomniani kanoniści właściwie przetłumaczyli łacińskie sformułowanie, jako pobożne rozporządzenie woli, to jednak we współczesnej polskiej literaturze kanonistycznej nadal stosuje się błędne tłumaczenie łacińskiego sformułowania *de piis voluntatibus*¹³.

Odwołując się do prawa świeckiego, wyrażenie „zapis” odnosi się do prawa spadkowego¹⁴ i jest pojęciem węższym od rozporządzeń woli, do których należą m.in. akty *inter vivos* oraz *mortis causa*. Z tej przyczyny trudno zgodzić się, aby polskie tłumaczenie tytułu IV księgi V KPK/83 było właściwie i oddawało prawdziwy zamysł ustawodawcy.

Zgodnie z przyjętą tradycją kanoniczną, pobożne rozporządzenia woli są to rozporządzenia zarówno dobrami ruchomymi, jak i nieruchomymi, dokonywane za pośrednictwem aktów *inter vivos*, jak i *mortis causa* w celu realizacji dzieł

⁹ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1033-1363; Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez Papieża Jana Pawła II, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium” 2002 [dalej cyt.: KKKW].

¹⁰ F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOĞA, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża 1958, s. 558.

¹¹ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn: Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne 2009, s. 53.

¹² W. WÓJCIK, *Dobra doczesne Kościoła*, [w:] W. WÓJCIK, J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Komentarz do Kodeksu z 1983 r.*, t. IV: *Księga V. Dobra doczesne kościoła. Księga VI. Sankcje w Kościele*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1987, s. 94. Porównawczo można odnieść się do komentarza egzegetycznego do kodeksu prawa kanonicznego, w którym łacińskie *piis voluntatibus* zostało przetłumaczone jako *pious dispositions*, zob. J.M. VÁZQUEZ GARCÍA-PEÑUELA, *Pious Dispositions in General and Pious Foundations*, [w:] *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, red. Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, t. IV/1, Montreal-Chicago: Wilson & Lafleur 2004, s. 150.

¹³ T. GALKOWSKI, *Pobożny zapis i pobożna fundacja*, „Prawo Kanoniczne” 52 (2009), nr 3-4, s. 317-335; M. LÓPEZ ALARCÓN, *Dobra doczesne Kościoła*, [w:] *Codex Curis Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego*, s. 971; A. WARMUZ, *Pobożne zapisy jako sposób pozyskiwania dóbr doczesnych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r i partykularnym prawie polskim*, „Kościół i Prawo” 1 (14) 2012, s. 153-166; D. WALENCIK, *Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła Katolickiego w Polsce a fundacje pobożne*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” t. 16 (2013), s. 65-91; P. KALETA, *Kościelne prawo majątkowe*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2014, s. 70; A. DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2016, s. 283.

¹⁴ Art. 922-930 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2017 r., poz. 459 [dalej cyt.: k.c.].

pobożnych lub miłosierdzia, czyli dla celów właściwych dóbr kościelnych, o których stanowi kan. 1254 § 1¹⁵. Łaciński przymiotnik *pia* stanowi kryterium rozróżnienia, czy celem darowizny są dzieła pobożne, czy nie. Pobożność stanowi zatem istotny cel dokonanej darowizny. Z kolei zastosowany rzeczownik w liczbie mnogiej *voluntatibus* odnosi się do woli człowieka, wedle której darczyńca może dobrowolnie rozporządzać własnym majątkiem.

Pobożne rozporządzenia woli, jak już wspomniano we wstępie, wynikają z wiary człowieka, czyli z przyczyn nadprzyrodzonych i mają na celu wyproszenie łaski lub błogosławieństwa. Mają zatem cel pobożny, np. kult Boży, w szczególności przekazanie określonego majątku na sprawowanie Mszy św., jako zaślubin za swoje lub czyjeś grzechy, lub dzieła miłosierdzia. Pobożnych rozporządzeń woli nie można jednak mylić z celami humanitarnymi czy filantropijnymi¹⁶. W literaturze dotyczącej Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.¹⁷ wskazywano, że cele pobożności odnoszą się także do aktów miłości chrześcijańskiej¹⁸, ofiary na ubogich lub „na Kościół”¹⁹. Wydaje się jednak, że jest to zbyt szeroka interpretacja pobożnego rozporządzenia woli, która może zacierać granice pomiędzy pobożnym rozporządzeniem woli a darowizną na kościelne dzieła charytatywne. To, co wyróżnia rozporządzenie woli od darowizny na wspomniane dzieła jest pobożna intencja, gdyż bez niej trudno byłoby mówić o nadprzyrodzonej rzeczywistości. Wola osoby dokonującej rozporządzenia jest konsekwencją postawy darczyńcy, która wynika z aktu wiary i pobożności²⁰.

W literaturze przedmiotu zauważa się dyskusję na temat, czy osoba niewierząca może dokonać rozporządzenia woli na cel pobożny²¹. W odpowiedzi na to pytanie należy najpierw wyjaśnić, że pobożne rozporządzenie woli może być rozpatrywane zarówno z moralnego, jak i prawnego punktu widzenia. Dla każdego z nich ocena będzie inna.

Z moralnego punktu widzenia pobożny akt woli utożsamiany jest z łaską nadprzyrodzoną, która aktualizuje się w czynie pobożnym. Dlatego trudno jest

¹⁵ L. CHIAPPETTA, *Il Codice di Diritto Canonico*, t. II, Bologna: EDB 2011, s. 603.

¹⁶ T.L. BOUSCAREN, A.Ch. ELLIS, F.N. KORTH, *Canon Law. A Text and Commentary*, Milwaukee: Bruce Publishing Co 1963, s. 821.

¹⁷ *Codex Iuris Canonici auctoritate Pii X Pontificis Maximi iussu digestus. Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), part II, s. 2-523 [dalej cyt.: KPK/17].

¹⁸ I. GRABOWSKI, *Prawo kanoniczne według nowego Kodeksu*, Lwów: Towarzystwo Biblioteka Religijna 1927, s. 569.

¹⁹ BĄCZKOWICZ, BARON, STAWINOĞA, *Prawo kanoniczne*, s. 558.

²⁰ GAŁKOWSKI, *Pobożny zapis*, s. 321.

²¹ Tamże, s. 322; DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 284; LÓPEZ ALARCÓN, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 972.

zgodzić się, aby człowiek niewierzący, który nie ma żadnego odniesienia do Boga, mógł dokonać rozporządzenia majątkowego na pobożny cel, np. sprawowanie Mszy św. w określonej intencji. Inaczej jednak sprawa wygląda, gdy darczyńcą jest osoba wierząca, jest osobą znaną w społeczeństwie ze swojej pobożności. Wówczas intencja dokonania rozporządzenia na cele pobożne nie będzie budzić żadnych wątpliwości.

Z prawnego punktu widzenia ocena dokonania pobożnego rozporządzenia woli jest inaczej postrzegana. Należy zwrócić uwagę, że kan. 1299 § 1 stanowi, że **każdy** [wyróżnienie – P.K.] może dokonać rozporządzenia własnym majątkiem na cel pobożny, jeśli mu prawo naturalne lub kanoniczne tego nie zabrania. Jeśli zatem intencja została wyrażona w formie prawnej wobec Kościoła katolickiego, albo na rzecz instytucji kościelnej, czynność taka należy do kompetencji Kościoła. Prawo kanoniczne wyraźnie nie wyklucza dobrej intencji darczyńcy, jak i działań prawnych ze strony innych osób, które są niewierzącymi²².

Analizowana sytuacja prowadzi do wniosku, że w przypadku osoby niewierzącej, a więc niekierującej się intencją nadprzyrodzoną, można mówić, że darczyńca niewierzący może dokonać pobożnego rozporządzenia woli tylko w znaczeniu prawnym. Niemniej, w znaczeniu moralnym, gdy brakuje nadprzyrodzonych pobudek (intencji) darczyńcy nie można mówić o pobożnym rozporządzeniu woli²³.

2. WYMAGANIA PRAWNE DOKONANIA ROZPORZĄDZENIA NA CELE POBOŻNE

Ustawodawca w kan. 1299 § 1 stwierdza, że wymaganą zdolność do rozporządzenia dobrami na cele pobożne określa w każdym przypadku prawo naturalne oraz kanoniczne. W związku z tym, każdy, kto z prawa naturalnego lub prawa kanonicznego ma możliwość swobodnego rozporządzania swoim majątkiem, może dokonać rozporządzenia swoim majątkiem na cele pobożne, czy to aktem między żyjącymi, czy aktem na wypadek śmierci, nawet jeśli prawo cywilne odmawia tego prawa²⁴. W prawie naturalnym ograniczeniami są: niemożność rozumnego działania (zob. kan. 97 § 2; kan. 99). W prawie kanonicznym do ograniczeń tych zalicza się m.in. brak używania rozumu (uznaje się dzieci do lat 7), upojonych alkoholem oraz osoby działające pod zewnętrznym przymusem, któremu

²² DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 284.

²³ V. DE PAOLIS, *Il Codice del Vaticano II. I beni temporalis della Chiesa*, Bologna: Edizioni Dehoniane 2001, s. 226; zob. także: DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 284.

²⁴ CHIAPPETTA, *Il Codice di Diritto Canonico*, s. 602.

w żaden sposób nie można się oprzeć²⁵. Inne wymagania wynikające z prawa kanonicznego odnoszą się do możliwości rozporządzania majątkiem przez zakonników po ślubach wieczystych (kan. 668 § 5). W kontekście wymagań prawnych, należy dodać, że ustawodawca w kan. 1285 przewiduje możliwość przekazania darowizny na cele pobożne przez kościelne osoby prawne z zachowaniem dwóch wymagań: 1) darowizna będzie dokonana z dóbr ruchomych, które nie należą do części majątku stałego (łac. *patrimonium stabile*) oraz 2) czynność ta będzie należała do zwyczajnego zarządzania²⁶.

Z uwagi na to, że ustawodawca w kan. 1299 § 1 wyraźnie odwołuje się do przepisów prawa naturalnego i kanonicznego, pojawić się może pytanie, czy należy przestrzegać przepisów prawa państwowego w dokonywaniu rozporządzeń na cele pobożne. Warto zauważyć, że w przypadku rozporządzeń majątkowych na wypadek śmierci ustawodawca w kan. 1299 § 2 wyraźnie stwierdza, że o ile to jest możliwe, należy przestrzegać przepisów prawa państwowego. Natomiast w przypadku rozporządzeń woli między żyjącymi nie ma takiej wzmianki. W odpowiedzi na ten problem należy odwołać się do kan. 1290, który nakazuje przestrzegać przepisów państwowych w sprawach, które dotyczą umów i zobowiązań majątkowych pod warunkiem jednak, że prawo państwowe nie jest przeciwne prawu Bożemu lub prawo kanoniczne inaczej nie przewiduje. Należy zwrócić uwagę, że kan. 1290 wyraźnie odwołuje się do umów w ogólności, jak i w szczególności (łac. *de contractibus tam in genere, quam in specie*). Zarówno rozporządzenia dokonane aktem *inter vivos*, jak i *mortis causa* należą do umów szczególnych. W związku z tym, dokonując pobożnych rozporządzeń woli należy również przestrzegać przepisów prawa państwowego – chyba że przepisy te wyraźnie sprzeciwiają się przepisom prawa kanonicznego²⁷.

Odpowiadając na pytanie dotyczące obowiązku przestrzegania prawa państwowego należy również wskazać na kan. 1300, który stanowi, że wszystkie rozporządzenia wiernych dokonane na cele pobożne mają być zgodnie z prawem przyjęte (łac. *legitime acceptatae*)²⁸. Wspomniana zgodność z prawem dotyczy

²⁵ V. DE PAOLIS, *De bonis Ecclesiae temporalibus. Adnotationes in Codicem. Liber V*, Rome: Gregorian University 1986, s. 111.

²⁶ Zob. P. KALETA, *Prawne aspekty zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2017, s. 126-127.

²⁷ Zob. J.A. RENKEN, *Pious Wills and Pious Foundations*, „Philippine Canonical Forum” 10 (2008), s. 81.

²⁸ Trudno jest jednak zgodzić się z opinią A. Warmuz, która twierdzi, że „ustawodawca zaznaczył, że w przypadku darowizn na wypadek śmierci należy zachować przepisy prawa cywilnego obowiązujące w danym kraju. Zespół konsultorów pracujących nad brzmieniem tego kanonu proponował, by wymóg zachowania prawa cywilnego dotyczył także czynności między żyjącymi”, TAZ,

nie tylko prawa kanonicznego, ale również państwowego. Odwołując się do zadań zarządcy ustawodawca w kan. 1284 § 2, 3° stwierdza, że wszyscy zarządcy wypełniając swoje zadanie, powinni zachowywać przepisy prawa kanonicznego i państwowego oraz przepisy wydane przez fundatora, aby Kościół nie poniósł szkody nie przestrzegając ustaw państwowych. Wyrażona w kan. 1284 § 2 kolejność zachowania przepisów nie jest przypadkowa, bowiem zarządca dóbr kościelnych najpierw powinien przestrzegać przepisów prawa kanonicznego, a następnie przepisów państwowych. Wynika to z faktu, że przepisy prawa kanonicznego mogą stanowić inaczej, w szczególności jeśli chodzi o przyjmowanie ofiar pod warunkiem lub określając sposób korzystania (kan. 1267 § 2), przyjmowania rozporządzeń wiernych na wypadek śmierci (kan. 1301 § 3), czy ważnego przyjmowania fundacji nieautonomicznej, o którym stanowi kan. 1304 § 1²⁹. Zachowanie wymogów prawa kanonicznego i państwowego pozwoli chronić Kościół przed akcydentalnym przyjmowaniem pobożnych rozporządzeń majątkowych, które mogłyby narzucić kościelnym jednostkom organizacyjnym swój własny charakter wypełniania pobożnych rozporządzeń, które niekoniecznie odpowiadałyby właściwym celom dóbr kościelnych (kan. 1254 § 2).

3. SPOSOBY REALIZACJI POBOŻNYCH ROZPORZĄDZEŃ WOLI

Zgodnie z kan. 1299 § 1, przekazania dóbr na cele pobożne można dokonać na kilka sposobów: 1) *inter vivos* (np. umową darowizny); 2) *mortis causa* (np. testamentem, zapisem testamentowym, legatem); oraz 3) poprzez powiernictwo na cele pobożne (kan. 1302). Pierwszy – wywiera swój skutek za życia darczyńcy, drugi – po śmierci darczyńcy. Ten ostatni należy do instytucji powiernictwa na cele pobożne³⁰.

Z uwagi na to, że ustawodawca kościelny przewiduje odrębne wymagania prawne dotyczące aktów *inter vivos*, *mortis causa* oraz powiernictwa, zostaną one kolejno poddane analizie.

Pobożne zapisy, s. 154-155. Zarówno akty między żyjącymi, jak i na wypadek śmierci należą do umów. W związku z tym należy zachować kan. 1290, który stanowi, że „To, co prawo państwowe na danym terytorium postanawia odnośnie do umów [...] oraz do zobowiązań należy zachować również mocą prawa kanonicznego [...], chyba że są przeciwne prawu Bożemu lub co innego przewiduje prawo kanoniczne, i przy zachowaniu przepisu kan. 1547”.

²⁹ RENKEN, *Pious Wills and Pious Foundations*, s. 84.

³⁰ Prawna konstrukcja powiernictwa nie została do końca sprecyzowana i unormowana w polskim prawie cywilnym.

3.1. Akty *inter vivos*

Łacińskie określenie *inter vivos* oznacza przekazanie własnego majątku aktem między żyjącymi. Zwykle stanowią one formę darowizny, będącej umową dwustronną, na mocy której darczyńca zobowiązuje się do bezpłatnego świadczenia na rzecz obdarowanego kosztem własnego majątku³¹. Istotną cechą darowizny jest brak ekwiwalentu odpowiadającego świadczeniu darczyńcy. W praktyce darowizna ta jest wynikiem uczuć i postaw darczyńcy, które określa się mianem „wyższe”. W kanonicznym porządku prawnym darowizny składane przez wiernych, co do zasady powinny być przyjęte przez zarządcę (kan. 1267 § 2 *in principio*) i powinny być przeznaczone zgodnie z celem określonym przez darczyńcę (kan. 1267 § 3). Darowizny te są w rzeczywistości pobożnymi aktami wiernych. Dowodzą również o więzi, jaka istnieje między wiernymi a Kościołem. Wiele z tych ofiar jest przeznaczonych na dzieła miłosierdzia, pobożności, apostołatu lub miłości (kan. 114 § 2), które przekazywane są za pośrednictwem kościelnej osoby prawnej (np. parafii, domu zakonnego). W związku z tym, zarządca nie powinien odmówić przyjęcia ofiary (kan. 1267 § 2). Ewentualna odmowa mogłaby pozbawić Kościół dóbr użytecznych, które są niezbędne dla realizacji własnej misji³². Przyjęcia ofiary można jednak odmówić z poważnej przyczyny i w sprawach o większym znaczeniu za zezwoleniem ordynariusza. Konferencja Episkopatu Polski w *Instrukcji w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła*³³ podaje, że poważną przyczyną może być m.in. niegodziwe źródło pochodzenia dóbr, brak dobrej wiary ofiarodawcy, natura danej rzeczy, jej wygląd zewnętrzny lub przeznaczenie (IKEP 2,9). Przyjęcie takiej ofiary mogłoby stać się źródłem zniesławienia Kościoła lub utratą zaufania publicznego. Dlatego przed ich przyjęciem zarządca powinien zapoznać się z przedmiotem ofiary (darowizny), czy jest ona moralna i godziwa, czy nie będzie ona stanowiła obciążenia dla kościelnej osoby prawnej oraz czy nie ma ukrytych w niej jakichkolwiek zobowiązań³⁴. Drugą okolicznością odmowy przyjęcia ofiary są sprawy o większym znaczeniu. W polskim przekładzie kan. 1267 § 2 łacińskie sformułowanie *in rebus maioris momenti* przetłumaczono jako „sprawy większej wagi”. Natomiast w kan. 1277 to samo sformułowanie przetłumaczono jako „sprawy o większym znaczeniu”.

³¹ J. JEZIORO, *Darowizna*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniwek, P. Machnikowski, wyd. 8, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2017, s. 1634.

³² V. DE PAOLIS, *I beni temporali della Chiesa*, nuova edizione aggiornata e integrata a cura di Alberto Perlasca, Bologna: EDB 2016, s. 159.

³³ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja w sprawie zarządzania dobrami kościelnymi*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 27 (2015), s. 116-140.

³⁴ KALETA, *Prawne aspekty zarządzania dobrami*, s. 138.

Wspomniane sprawy o większym znaczeniu z reguły odnoszą się do wartości składanej ofiary (darowizny), która może mieć wpływ na stan ekonomiczny osoby prawnej. Jednakże ustawodawca w KPK/83 nie wskazuje na to, kto jest uprawniony do ustalenia aktów o większym znaczeniu; lub jaką wartość ofiarowanej rzeczy należy uznać o większym znaczeniu. Uwzględniając miejsca paralelne można wskazać na kan. 1277, w którym zostało określone kryterium uznania spraw o większym znaczeniu: jest nim stan ekonomiczny diecezji. Jednakże przepis ten dotyczy jedynie diecezji, w przypadku pozostałych osób prawnych należy odnieść się do statutowych osoby prawnej (kan. 117)³⁵. W przypadku, gdy statuty nie określają spraw o większym znaczeniu, zarządca powinien je przyjąć według własnych kryteriów, uwzględniając np. stan ekonomiczny osoby prawnej (por. kan. 1277). W celu odmówienia przyjęcia ofiary o większym znaczeniu, oprócz poważnej przyczyny, ordynariusz powinien uzyskać niezbędne informacje na temat składanej ofiary. Obowiązek przedłożenia pełnej dokumentacji spoczywa na zarządcy osoby prawnej, która ma przyjąć darowiznę. W celu wydania odmowy przyjęcia ofiary zarówno z poważnych przyczyn, jak i większego znaczenia wymagane jest pisemne zezwolenie ordynariusza. Warto zaznaczyć, że pojęcie „ordynariusz” jest pojęciem szerszym niż biskup diecezjalny, dlatego dyspozycję prawną zawartą w kan. 1267 § 2 należy zachować również w przypadku kleryckich instytutów zakonnych na prawie papieskim oraz kleryckich stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim (kan. 134). W sytuacji odmowy przyjęcia ofiary o większym znaczeniu bez uzyskania zezwolenia od ordynariusza, ustawodawca nie przewiduje sankcji karnej. Jednakże przypuszczalnie możliwe jest dochodzenie odszkodowania z tytułu poniesionych szkód lub strat, jakie mogłyby ewentualnie powstać (kan. 128)³⁶. W odniesieniu do prywatnych osób prawnych problem odmowy przyjęcia ofiary o większym znaczeniu powinien określać jej statut. Zgodnie z kan. 1257 § 2, dobra doczesne prywatnej osoby prawnej rządzą się własnymi statutami³⁷.

Inną sytuacją określoną w kan. 1267 § 2 jest przyjęcie ofiary z obciążeniem określającym sposób korzystania lub stanowiący warunek. Należy zauważyć, że przyjęcie ofiary zastrzeżonej warunkiem skutkować może pogorszeniem stanu majątkowego kościelnej osoby prawnej, dlatego należy zachować kan. 1295, w którym ustawodawca odwołuje się do zachowania przepisów o alienacji (kan. 1291-1294). Konferencja Episkopatu Polski w *Instrukcji w sprawie zarządzania*

³⁵ R.T. KENNEDY, *The Temporal Goods of the Church*, [w:] *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.B. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, Mahwah–New York: Paulist Press 2000, s. 1469.

³⁶ Por. LÓPEZ ALARCÓN, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 941.

³⁷ KALETA, *Prawne aspekty zarządzania dobrami*, s. 138.

dobrami doczesnymi Kościoła, jako przykład przyjęcia darowizny określającej sposób korzystania wymienia: darowizny obciążone hipoteką, zastawem, służebnością i dzierżawą (IKEP 2,9). Zgodnie z kan. 1267 § 2, w celu przyjęcia takiej darowizny wymagane jest pisemne zezwolenie ordynariusza. Podobnie, jak w pierwszym przypadku na zarządcy spoczywa obowiązek dostarczenia wszelkich informacji dotyczącej składanej darowizny pod warunkiem. Roztropność zarządzania sugeruje, aby odmówić przyjęcia darowizny, jeśli warunek zawarty w umowie darowizny dotyczy czasu nieokreślonego, bez względu na to, jak znacząca jest wysokość ofiary. Wynika to z faktu, że zobowiązania długoterminowe (np. dwadzieścia lat) mogą okazać się zbyt uciążliwe dla kościelnej osoby prawnej. Należy również wziąć pod uwagę zmieniające się uwarunkowania ekonomiczne, które z czasem mogą stać się niekorzystne dla kościelnej osoby prawnej. Inaczej jest jednak w przypadku darowizny na czas określony. Jeśli tego rodzaju umowa jest korzystna dla kościelnej osoby prawnej, a dodany w niej warunek zakłada możliwość modyfikacji przez biskupa diecezjalnego czasu jej trwania, wówczas taką darowiznę należałoby przyjąć³⁸.

Cele pobożnych rozporządzeń woli powinny być zgodne z ich założeniami, czyli powinny być przeznaczone na cele pobożne, np. sprawowanie Mszy św. w konkretnej intencji. Jednakże dodanie warunku dotyczącego sposobu korzystania z darowizny może naruszać zasady ładu społecznego w Kościele. W razie wątpliwości przyjęcia takiej darowizny, oprócz kan. 1267 § 2, można również odnieść się do kan. 1300, w którym ustawodawca określa, że ordynariusz jest wykonawcą **wszystkich pobożnych rozporządzeń** [wyróżnienie – P.K.], dokonanych zarówno testamentem, jak i aktem między żyjącymi. Ordynariusz w celu przyjęcia darowizny z zastrzeżeniem warunku lub sposobu korzystania, zgodnie z kan. 1267 § 2, powinien wyrazić pisemne zezwolenie (łac. *licentia*).

W konkluzji należy podkreślić, że pobożne rozporządzenia woli przekazane aktem *inter vivos*, które zostały zgodnie z prawem przyjęte, powinny być wypełnione z największą starannością (łac. *diligentissime*). Wypełnienie takiego rozporządzenia dotyczy nie tylko zarządzania tymi dobrami, lecz także użytkowania nimi (kan. 1300).

³⁸ F.G. MORRISEY, *The Temporal Goods of the Church*, [w:] *The Canon Law. Letter & Spirit. A Practical Guide to the Code of Canon Law*, red. G. Sheehy, F.G. Morrissey, R. Brown [i in.], Collegeville, Minn.: Liturgical Press 1995, s. 716; KALETA, *Prawne aspekty zarządzania dobrami*, s. 139.

3.2. Akty *mortis causa*

Drugim sposobem przekazania pobożnego rozporządzenia woli jest akt *mortis causa*. Jest to czynność jednostronna, osobista, nieskrępowana, wskazana na konkretnego adresata (spadkobiercę), w której zawarta jest ostatnia wola spadkodawcy dotycząca jego majątku na wypadek śmierci³⁹. Pobożne rozporządzenie woli może przyjąć formę: testamentu zwykłego⁴⁰, zapisu testamentowego lub legatu. Zapis testamentowy, zgodnie z art. 968 § 1 k.c., jest zobowiązaniem spadkobiercy ustawowego lub testamentowego do spełnienia określonego świadczenia majątkowego na rzecz oznaczonej osoby. Spadkodawca może zobowiązać spadkobiercę do przekazania części jego majątku na pobożne cele. Inną formą rozporządzenia ostatniej woli według prawa kanonicznego są legaty, które zostały usankcjonowane w kan. 1308 § 3. Pojęcie „legat” (łac. *legatum*) w prawie kanonicznym oznacza „zapis testamentowy”, za pomocą którego spadkodawca przeznacza majątek na sprawowanie Mszy św. Legaty mogą być samoistne (łac. *legata per se stantia*), jeśli stanowią osobne fundacje, które nie są asekurowane przez inne rozporządzenia majątkowe, tak że ich straty nie są pokrywane z dochodów ogólnych⁴¹.

W kanonicznym porządku prawnym wola spadkodawcy jest wiążąca. Ustawodawca w wykonaniu rozporządzeń⁴² na wypadek śmierci nakazuje, o ile jest to możliwe (łac. *si fieri possit*), aby zachować prawo państwowe (kan. 1299 § 2). Zastosowanie formy warunkowej w kan. 1299 § 2 wskazuje na to, że zachowanie wymogów prawa państwowego nie jest absolutnie obowiązkowe, ale warunkowe. Wynika to z faktu, że niektóre z przepisów państwowych mogą nie uznawać zdolności majątkowej kościelnych osób prawnych, lub mogą ograniczać ich działalność na danym terytorium, lub nie uznawać wymogów prawa kanonicznego w zakresie nabywania dóbr⁴³. W przypadku, gdy przepisy prawa państwowego

³⁹ J. KUŹMICKA-SULIKOWSKA, *Pojęcie testamentu*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 1803.

⁴⁰ Należy zauważyć, że ustawodawca w KPK/83 stosuje różne terminy aktu na wypadek śmierci: testament (zob. kan. 1299 § 1; kan. 1300; kan. 1301 § 1; kan. 1302 § 1), ostatnia wola (zob. kan. 1301 § 3). Ostatnia wola tym się różni od testamentu, że nie można już jej zmienić. Występuje wówczas, gdy spadkodawca napisał testament i zmarł, a własnego testamentu nie zmienił innym testamentem. Wówczas taki testament określa się w prawie, że jest ostatnią wolą spadkodawcy.

⁴¹ Por. PAWLUK, *Prawo kanoniczne*, s. 60.

⁴² Należy zauważyć, że kan. 1043 § 2 KKKW odnosi się do ostatniej woli, nie zaś do rozporządzeń na wypadek śmierci, jak to jest w kan. 1299 § 2. Zdaniem R.T. Kennedy, nie należy tego interpretować jako węższe znaczenie rozporządzenia na wypadek śmierci, ponieważ w tradycji kanonicznej sformułowanie „ostatnia wola” jest rozumiana jako wszystkie czynności dokonane na wypadek śmierci, które określa się mianem *donatio in mortis causa*, TENŹE, *The Temporal Goods of the Church*, s. 1511-1512.

⁴³ RENKEN, *Pious Wills and Pious Foundations*, s. 81.

nie uznawałyby zdolności majątkowej kościelnych osób prawnych lub zakazywałyby dokonywania rozporządzeń woli na cele pobożne, wówczas w prawie kanonicznym należy je uznać za bezskuteczne⁴⁴. Uznaje się bowiem, że na mocy prawa naturalnego każdy, kto uzyskał zdolność do czynności prawnych może dokonywać rozporządzeń majątkowych⁴⁵.

W polskim systemie prawa, zarówno art. 52 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁶, jak i art. 23 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisanego w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.⁴⁷ uznają zdolność majątkową kościelnych osób prawnych i nie zakazują dokonywania rozporządzeń majątkowych na cele pobożne osobom, które uzyskały zdolność do czynności prawnych. W związku z tym, dla Kościoła w Polsce, zawarta w kan. 1299 § 2 klauzula nie ma zastosowania. Kościelne osoby prawne w realizacji rozporządzeń ostatniej woli zobowiązane są do respektowania prawa państwowego. W szczególności dotyczy to zachowania przepisów ogólnych (art. 941-948 k.c.); formy testamentu (art. 949-958 k.c.); powołania spadkobiercy (art. 959-967 k.c.); przepisów o zapisie i poleceniu (art. 968-985 k.c.); wykonawcy testamentu (art. 986-1087 k.c.). Przepisy prawa państwowego należy zachować niezależnie od osoby, która jest adresatem, bądź autorem pobożnego rozporządzenia woli⁴⁸ z zachowaniem kan. 1301 § 3, który stanowi, że dodanie klauzuli przeciwnej uprawnieniu ordynariusza należy uznać za niedodane.

W przypadku, gdy spadkobierca zignorowałby ostatnią wolę spadkodawcy w zakresie pobożnego rozporządzenia, wówczas ordynariusz ma obowiązek przypominać spadkobiercom, że ciąży na nich obowiązek wypełnienia woli spadkodawcy (kan. 1299 § 2). Warto jednak podkreślić, że uprawnienie ordynariusza do upominania spadkobierców nie dotyczy wszystkich testamentów, ale tych, w których zawarty jest zapis na cel pobożny. Ordynariusz powinien dopiero upominać spadkobierców o wykonaniu woli testatora, gdy jest pewny, że spadkodawca zapisał w testamencie przekazanie części dóbr na cel pobożny⁴⁹. Obowiązek ten odnosi się

⁴⁴ VÁZQUEZ GARCÍA-PEÑUELA, *Pious Dispositions*, s. 151.

⁴⁵ Zdolność do czynności prawnych mają pełnoletnie, nieubezważnowolnione osoby fizyczne oraz wszystkie osoby prawne (zob. art. 8-24 k.c.).

⁴⁶ Dz. U. z 2018 r., poz. 380.

⁴⁷ Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318; *Sollemnis conventio inter Apostolicam Sedem et Poloniae Rem Publicam* (28.07.1993), AAS 90 (1998), s. 310-329.

⁴⁸ P. MAJER, J. SIŃSKI, *Dodatek dotyczący prawa polskiego do komentarza kan. 1299*, [w:] *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego*, s. 972.

⁴⁹ WÓJCIK, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 96.

do ordynariusza, ponieważ on jest wykonawcą wszystkich pobożnych rozporządzeń dokonanych zarówno testamentem, jak i aktem między żyjącymi (kan. 1301 § 1). Według wyjaśnienia Papieskiej Komisji do spraw Autentycznej Interpretacji Tekstów Prawnych z 17 lutego 1930 r., w przypadku niezastosowania przepisów państwowych na skutek zaniedbania, państwowego zakazu, albo innej przyczyny, istnieje obowiązek przypominania spadkobiercom, aby w sumieniu i wobec Kościoła wypełnili wolę spadkodawcy⁵⁰.

Przepis kan. 1299 § 2 ma na celu uniknięcie ewentualnych konfliktów, które mogą powstać między spadkobiercami ustanowionymi w testamencie lub wynikającymi z ustawy. Obowiązek przypominania spadkobiercom nie jest jednak bezwzględny. Jeśli przypominanie spadkobiercom o wypełnianiu woli spadkodawcy przyniesie szkodę Kościołowi, należy zaniechać tego obowiązku. W ocenie stanu prawnego należy wziąć pod uwagę konkretne uwarunkowania i okoliczności⁵¹.

W kanonicznym porządku prawnym ordynariusz jest wykonawcą (łac. *executor*) wszystkich pobożnych rozporządzeń dokonanych zarówno *inter vivos*, jak i *mortis causa*⁵². Chodzi tu o tego ordynariusza, który ma władzę wykonawczą w stosunku do osoby, która przyjęła pobożne rozporządzenie woli. W państwowym zaś porządku prawnym w Polsce wykonawcą testamentu lub zapisu testamentowego jest osoba wskazana przez spadkodawcę (art. 986 § 1 k.c.). Należy jednak podkreślić, że kanoniczne pojęcie „wykonawca” (łac. *executor*) ma inne znaczenie niż w prawie świeckim. W prawie kanonicznym pojęcie to odnosi się do władzy wykonawczej (łac. *potestas exsecutiva*) ordynariusza i podkreśla jego odpowiedzialność za wykonanie pobożnego rozporządzenia⁵³. Nie oznacza to jednak, że ordynariusz ma być bezpośrednim i jedynym wykonawcą rozporządzeń na cele pobożne. Zgodnie z kan. 1301 § 2, ordynariusz może i powinien czuwać (łac. *vigilare potest ac debet*), aby pobożne rozporządzenia woli przekazane jakiegokolwiek osobie (prawnej lub fizycznej) zostały wypełnione z najwyższą starannością. Do tego przepisu należy dodać kan. 325 § 2, który odnosi się do prywatnych stowarzyszeń wiernych⁵⁴. W przypadku, gdy w ostatniej woli nie

⁵⁰ AAS 22 (1930), s. 196.

⁵¹ DE PAOLIS, *I beni temporalis della Chiesa*, s. 300. Warto dodać, że w dyskusji nad treścią kan. 1299 § 2 Coetus studiorum «De Bonis Ecclesiae Temporalibus» dodało, że prawo przypominania spadkobiercom wynika *ex iustitia*, jednakże w późniejszej redakcji tekstu zrezygnowano z tego ze względu na to, że byłby to zbyt sztywny przepis (łac. *nimis rigida*).

⁵² PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Coetus studiorum «De Bonis Ecclesiae Temporalibus»*, „Communicationes” 12 (1980), nr 2, s. 429.

⁵³ KENNEDY, *The Temporal Goods of the Church*, s. 1513.

⁵⁴ CHIAPPETTA, *Il Codice di Diritto Canonico*, s. 604.

wskazano, kto ma być wykonawcą pobożnego rozporządzenia woli lub wskazany w testamencie wykonawca dokonał znaczących naruszeń, ordynariusz wówczas sam zobowiązany jest do wypełnienia pobożnego rozporządzenia lub delegować do tego celu odpowiednią osobę⁵⁵. Niemniej, swobodne wyznaczenie wykonawcy pobożnego rozporządzenia woli nie zastępuje uprawnień nadzorczych przysługujących ordynariuszowi. Dlatego wszyscy delegowani wykonawcy pobożnego rozporządzenia – niezależnie od piastowanego urzędu – powinni po wypełnieniu swojego zadania złożyć ordynariuszowi sprawozdanie.

W konkluzji należy podkreślić, że pobożne rozporządzenie dokonane aktem *mortis causa*, które zostało zgodnie z prawem przyjęte, powinno być wypełnione z najwyższą starannością. Dotyczy to nie tylko zarządzania dobrami, lecz także sposobu użytkowania tych dóbr (kan. 1300).

3.3. Powiernictwo na cele pobożne

Instytucja powiernictwa⁵⁶ (łac. *fiducia*) w prawie kanonicznym oznacza czynność prawną, przez którą właściciel majątku powierzył powiernikowi (osobie fizycznej lub prawnej) swój majątek czy to aktem między żyjącymi, czy testamentem, aby ten przekazał majątek na cel pobożny. Powiernictwo różni się od zastępstwa tym, że powiernik działa w imieniu własnym, a nie innej osoby⁵⁷. Podobnie, jak wszystkie pobożne rozporządzenia również powiernictwo podlega uprawnieniom nadzorczym ordynariusza. Zgodnie z kan. 1302 § 1, każdy, kto przyjął powierniczo dobra na cele pobożne [...] powinien powiadomić ordynariusza o swoim powiernictwie oraz dać mu wykaz wszystkich tego rodzaju dóbr [...]” oraz złożyć ordynariuszowi sprawozdanie z wykonanego zadania (kan. 1302 §§ 1-2; zob. kan. 1287).

Powiernictwo w ścisłym znaczeniu występuje, gdy określony majątek został w powierzeniu przekazany na cele pobożne. Nie można zatem mówić o powiernictwie, gdy proboszcz otrzymał od wiernych określoną sumę pieniędzy na remont kościoła parafialnego⁵⁸. Powiernika nie można również mylić z wykonawcą pobożnych rozporządzeń woli, wówczas powiernictwo takie nie różniłoby się od pobożnej fundacji nieautonomicznej⁵⁹.

⁵⁵ „Communicaciones” 12 (1980), nr 2, s. 429.

⁵⁶ Instytucja powiernictwa w polskim prawie cywilnym nie została do końca unormowana.

⁵⁷ WÓJCIK, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 98.

⁵⁸ Por. PAWLUK, *Prawo kanoniczne*, s. 57.

⁵⁹ Por. KENNEDY, *The Temporal Goods of the Church*, s. 1515.

Ustawodawca w kan. 1302, reguluje wymogi prawne dotyczące powiernictwa na cele pobożne. Powiernik, czy to osoba fizyczna, czy prawna jest zobowiązana do powiadomienia ordynariusza o przyjętym powiernictwie i przedstawieniu ordynariuszowi wykazu wszystkich przekazanych powierniczo dóbr oraz poinformowania o związanych z nimi zobowiązaniami (kan. 1302 § 1). Jednakże obowiązek poinformowania ordynariusza powstaje dopiero wtedy, gdy powiernictwo zostało przyjęte (łac. *accepit*) przez powiernika. Nie ma znaczenia ani wartość przyjętego majątku⁶⁰ ani poufność przekazania powiernictwa⁶¹. W przypadku, gdy darczyńca „wyraźnie i bezwzględnie” (łac. *expresse et omnino*) zabronił powiernikowi poinformowania ordynariusza o przekazanym mu powiernictwie, wówczas powiernik nie powinien przyjmować takiego pobożnego rozporządzenia (kan. 1302 § 1 *in fine*). W przeciwnym razie, klauzula ta zabraniałaby ordynariuszowi sprawowania nadzoru nad przyjętym powiernictwem (kan. 1301 § 2). Norma ta ma szczególne zastosowanie w przyjęciu powiernictwa aktem *inter vivos*, w którym można odmówić przyjęcia wspomnianego powiernictwa lub wyeliminować takie zastrzeżenie przed przyjęciem powiernictwa. W przypadku, gdy takie zastrzeżenie zostałoby dodane w testamencie, należy zastosować kan. 1301 § 3, według którego klauzule przeciwne uprawnieniu ordynariusza należy uznać za niedodane. Należy tu rozróżnić klauzule dodane aktem *inter vivos*, od klauzuli dodanej aktem *mortis causa*. Ustawodawca w kan. 1302 § 1 wyraźnie odwołuje się do darczyńcy (łac. *donator*), nie zaś do spadkodawcy (łac. *testator*). Natomiast kan. 1301 § 3 ma zastosowanie do klauzul dodanych do rozporządzeń ostatniej woli, która może być wyrażona w testamencie lub zapisie testamentowym.

Należy zauważyć, że ustawodawca w kan. 1302 nie określa formy poinformowania ordynariusza o przyjętym powiernictwie, w szczególności czy ma to być forma pisemna czy ustna. Nie ma również wzmianki, w jakim czasie, od przyjęcia powiernictwa, ordynariusz powinien być poinformowany. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby powiadomienie było złożone ustnie, niemniej jest to akt administracyjny, który powinien być złożony na piśmie (kan. 37). Potwierdza to również orzecznictwo Roty Rzymskiej⁶². Jeśli zaś chodzi o czas, w którym ordynariusz powinien być poinformowany, należy odnieść się do kan. 1300, na podstawie którego, pobożne rozporządzenie woli powinno być wypełnione z największą starannością (łac. *diligentissime*). Sformułowanie takie pozwala na wysunięcie wniosku,

⁶⁰ MORRISEY, *The Temporal Goods of the Church*, s. 740.

⁶¹ CHIAPPETTA, *Il Codice di Diritto Canonico*, s. 604.

⁶² Powiernictwo dokonane na piśmie stanowi jedyne źródło zdeterminowania woli rozporządzającego dobrami, c. Parrillo (6.04.1930), „*Rotae Romanae Decisiones*” 22 (1930), s. 312.

że ordynariusz powinien być poinformowany bezzwłocznie, czyli tak szybko, jak tylko możliwe.

Kolejnym wymogiem przyjętego powiernictwa jest bezpieczne (łac. *in tuto*) ulokowanie majątku oraz czuwanie nad wykonaniem pobożnego rozporządzenia zgodnie z kan. 1301. Należy zauważyć, że ordynariusz nie jest uprawniony o decydowaniu, gdzie mają być dobra ulokowane, ale ma nadzorować, aby dobra te były bezpiecznie ulokowane. W przypadku, gdy ordynariuszem jest biskup diecezjalny, zadanie to może powierzyć ekonomowi diecezjalnemu zgodnie z kan. 137 § 1.

Po spełnieniu swojego zadania powiernik zobowiązany jest złożyć ordynariuszowi sprawozdanie ze wszystkich przyjętych powierniczo dóbr (tak ruchomych, jak i nieruchomości) oraz związanych z nimi zobowiązań (kan. 1302 § 2 w nawiązaniu do kan. 1301 § 2).

Ustawodawca w kan. 1302 § 3 szczegółowo reguluje kwestię uprawnienia do nadzoru nad powiernictwem w przypadku powierzenia dóbr członkowi instytutu zakonnego lub stowarzyszenia życia apostołskiego. W przypadku, gdy w powierniczo powierzony majątek ma być przeznaczony dla diecezji lub jej mieszkańców albo na wsparcie dzieł pobożnych wówczas prawo do nadzoru należy do biskupa diecezjalnego oraz tych, którzy mają ogólną wykonawczą władzę zwyczajną (por. kan. 134 § 1). Jeśli zaś powierniczo przekazany majątek ma być przeznaczony na instytut zakonny, wówczas ordynariuszem jest wyższy przełożony instytutu kleryckiego na prawie papieskim albo kleryckiego stowarzyszenia życia apostołskiego na prawie papieskim bądź też ordynariusz własny tego członka w pozostałych instytutach zakonnych (kan. 1302 § 3).

Z przeprowadzonej analizy pobożnych rozporządzeń woli w KPK/83 należy wyciągnąć następujące wnioski.

1. Pobożne rozporządzenia woli są jednym z przykładów zgodnego z prawem nabywania dóbr kościelnych (kan. 1259). Każdy (osoba fizyczna i prawna) może dokonać rozporządzenia majątkowego na cele pobożne, o ile prawo naturalne i kanoniczne nie zabrania (kan. 1299 § 1).

2. Przepisy prawa państwowego należy przestrzegać nie tylko w przyjmowaniu zapisów na wypadek śmierci, o którym stanowi kan. 1299 § 2, ale również w dokonywaniu aktów między żyjącymi. Kan. 1290 stanowi o zachowaniu przepisów prawa państwowego w zakresie umów i zobowiązań tak w szczególności,

jak i w ogólności. Potwierdzeniem tego postulatu jest również kan. 1284 § 2, 3°, który nakłada obowiązek na wszystkich zarządców, aby przestrzegali przepisów zarówno prawa kanonicznego, jak i państwowego, albo wydanych przez fundatora, ofiarodawcę lub uprawnioną władzę.

3. Uprawnieniom nadzorczym ordynariusza podlegają zarówno rozporządzenia dokonane aktem *inter vivos*, jak i *mortis causa*. Jeśli zaś chodzi o rozporządzenia między żyjącymi należy uwzględnić kan. 1267 § 2, w którym ustawodawca stanowi, że darowizny o większym znaczeniu można odmówić za zezwoleniem ordynariusza. W przypadku, gdy darowizna jest obciążona warunkiem lub sposobem z jej korzystania można ją przyjąć dopiero po uzyskaniu zezwolenia ordynariusza z zachowaniem kan. 1295. Zezwolenie ordynariusza również jest wymagane jeśli w przekazywanej darowiznie określono sposób korzystania lub warunek, który należy spełnić (kan. 1267 § 2). W przypadku rozporządzeń *mortis causa* należy przestrzegać przepisów prawa państwowego (kan. 1299 § 2). Natomiast gdy w zapisie ostatniej woli znalazłaby się klauzula wykluczająca uprawnienia ordynariusza w zakresie wykonawcy rozporządzeń ostatniej woli, klauzulę wówczas należy uznać za niedodaną (kan. 1301 § 3).

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA PRAWA

- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1033-1363; Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez Papieża Jana Pawła II, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium” 2002.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), part II, s. 1-317; Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Poznań 1984.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Pii X Pontificis Maximi iussu digestus. Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917), AAS 9 (1917), part II, s. 2-523.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI: Dekret Num. 1601/83/P., [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Poznań 1984, s. 4.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI: Instrukcja w sprawie zarządzania dobrami kościelnymi, *Acta Konferencji Episkopatu Polski* 27 (2015), s. 116-140.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany dnia 28 lipca 1993 r. w Warszawie, Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318; Sollemnis conventio inter Apostolicam Sedem et Poloniae Rem Publicam (28.07.1993), AAS 90 (1998), s. 310-329.

PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO: Acta commissionis, *Communicationes* 5 (1973), nr 1, s. 40-103.

PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, Coetus studiorum «De Bonis Ecclesiae Temporalibus», *Communicationes* 12 (1980), nr 2, s. 388-435.

Ustawa z dnia 17 maja 1989 o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 2018 r., poz. 380.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2017 r., poz. 459.

LITERATURA

BĄCZKOWICZ Franciszek, BARON Józef, STAWINOGA Władysław: Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa, t. II, Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża 1958.

BOUSCAREN Timothy L., ELLIS Adam Ch., KORTH Francis N.: Canon Law. A Text and Commentary, Milwaukee: Bruce Publishing Co 1963.

CHIAPPETTA Luigi: Il Codice di Diritto Canonico, t. II, Bologna: EDB 2011.

Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków: Wolters Kluwer Polska 2011.

DE PAOLIS Velasio: De bonis Ecclesiae temporalibus. Adnotationes in Codicem. Liber V, Rome: Gregorian University 1986.

DE PAOLIS Velasio: I beni temporalis della Chiesa, nuova edizione aggiornata e integrata a cura di A. Perlasca, Bologna: EDB 2016.

DE PAOLIS Velasio: Il Codice del Vaticano II. I Beni temporalis della Chiesa, Bologna: Edizioni Dehoniane 2001.

DOMASZK Arkadiusz: Dobra doczesne Kościoła, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2016.

FALCHI Francesco: Le pie volontà, [w:] AA.VV., I Beni temporalis della Chiesa, Città del Vaticano: LEV 1999, s. 163-223.

GĄLKOWSKI Tomasz: Pobożny zapis i pobożna fundacja, *Prawo Kanoniczne* 52 (2009), nr 3-4, s. 317-335.

GRABOWSKI Ignacy: Prawo kanoniczne według nowego Kodeksu, Lwów: Towarzystwo Biblioteka Religijna 1927.

JEZIORO Julian: Darowizna, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, red. E. Gniwek, P. Machnikowski, wyd. 8, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2017, s. 1634.

KALETA Paweł: Kościelne prawo majątkowe, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2014.

KALETA Paweł: Prawne aspekty zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła, Lublin: Wydawnictwo KUL 2017.

KENNEDY Robert: The Temporal Goods of the Church, [w:] New Commentary on the Code of Canon Law, red. J.B. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, Mahwah–New York: Paulist Press 2000, s. 1449-1525.

KUŹMICKA-SULIKOWSKA Joanna: Pojęcie testamentu, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, red. E. Gniwek, P. Machnikowski, wyd. 8, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2017, s. 1803.

LÓPEZ ALARCÓN Marian: Dobra doczesne Kościoła, [w:] Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków: Wolters Kluwer Polska 2011, s. 929-982.

- MORRISEY Francis G.: The Temporal Goods of the Church, [w:] The Canon Law. Letter & Spirit. A Practical Guide to the Code of Canon Law, red. G. Sheehy, F.G. Morrisey, R. Brown [i in.], Collegeville, Minn.: Liturgical Press 1995, s. 707-747.
- PAWLUK Tadeusz: Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, t. IV: Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy, Olsztyn: Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne 2009.
- PINTO Pio V.: Commento al Codice di Diritto Canonico, Citta del Vaticano: LEV 2001.
- RENKEN John A.: Pious Wills and Pious Foundations, *Philippine Canonical Forum* 10 (2008), s. 69-110.
- SONDEL Janusz: Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków, Kraków: Universitas 1997.
- VÁZQUEZ GARCÍA-PEÑUELA José María: Pious Dispositions in General and Pious Foundations, [w:] Exegetical Commentary on the Code of Canon Law, red. Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodriguez-Ocaña, t. IV/1, Montreal-Chicago: Wilson & Lafleur 2004, s. 150-193.
- VROMANT George: De bonis Ecclesiae temporalibus, wyd. 3, Brussels: Éditions de Scheut 1953.
- WALENCIK Dariusz: Fundacje zakładane przez osoby prawne Kościoła Katolickiego w Polsce a fundacje pobożne, *Studia z Prawa Wyznaniowego* t. 16 (2013), s. 65-91.
- WARMUZ Agata: Pobożne zapisy jako sposób pozyskiwania dóbr doczesnych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r i partykularnym prawie polskim, *Kościół i Prawo* 1 (14) 2012, s. 153-166.
- WÓJCIK Walenty: Dobra doczesne Kościoła, [w:] Walenty WÓJCIK, Józef KRUKOWSKI, Florian LEMPA, Komentarz do Kodeksu z 1983 r., t. IV: Księga V. Dobra doczesne kościoła. Księga VI. Sankcje w Kościele, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1987, s. 11-112.

WYMAGANIA PRAWNE DOTYCZĄCE POBOŻNYCH ROZPORZĄDZEŃ WOLI WEDŁUG KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

Streszczenie

Autor analizuje przepisy prawne dotyczące pobożnych rozporządzeń woli zawartych w KPK/83. Problem badawczy, który wnosi to: jakie są wymagania prawne w celu zgodnego z prawem przyjęcia pobożnych rozporządzeń woli. Wskazuje, że każdy może dokonać dobrowolnego rozporządzenia majątkowego na cele pobożne (kan. 1299 § 1), jeśli ma zdolność do czynności prawnych, z zachowaniem jednak kan. 668 § 5. Ustawodawca rozróżnia trzy sposoby rozporządzania majątkowego na cele pobożne: *inter vivos* (np. umową darowizny); 2) *mortis causa* (np. testamentem, zapisem testamentowym, legatem); oraz 3) poprzez powiernictwo na cele pobożne (kan. 1302). W przyjmowaniu pobożnych rozporządzeń woli należy przestrzegać nie tylko prawa kanonicznego, ale również prawa państwowego z zachowaniem uprawnień nadzorczych ordynariusza wyrażonych w kan. 1301 §§ 1 i 3; kan. 1302 §§ 1 i 2 i kan. 1304.

Słowa kluczowe: pobożne rozporządzenia woli; akty *inter vivos*; akty *mortis causa*; powiernictwo na cele pobożne

LEGAL REQUIREMENTS RELATING TO PIOUS DISPOSITIONS
ACCORDING TO THE 1983 CODE OF CANON LAW

S u m m a r y

This paper concerns the legal provisions on dispositions of pious causes included in the 1983 Code. The question which the Author addresses is: what are the legal requirements for the legitimate acceptance of pious causes. The content of the study shows that everyone is able freely to dispose of his or her goods for pious causes (can. 1299 § 1), if he or she has the capacity to carry out legal acts, without prejudice to the prescript of can. 668 § 5. There are three ways to carry out of pious dispositions: *inter vivos* (e.g. donation); 2) *mortis causa* (e.g. testament, last will, legate); and 3) trust for pious causes (can 1302). In order to accept dispositions for pious cause it should be observed not only canon law, but also civil law, without prejudice to the supervisory power of the Ordinary provided in can. 1301 §§ 1 and 3; can. 1302 §§ 1 and 2 and can. 1304.

Key words: pious dispositions; an act *inter vivos*; an act *mortis causa*; a trust for pious causes